

CONSTANTIN VIRGIL GHEORGHIU

Pentru Lăscova neagră

MEMORII

martorul orei 25

Traducere din limba franceză
de Gheorghică Ciocoi

editura
Σοφία

București

Cuprins

I. Adevărata identitate	7
II. Locul și data nașterii	17
III. Părinții	39
IV. Primii ani pe pământul natal	61
V. Marea Liturghie cosmică a copilăriei mele	78
VI. Un nume pentru veșnicie	116
VII. Constituția, abecedarul și calendarul	125
VIII. Vulturul regal	155
IX. Azil de noapte pentru proletariatul ecleziastic	167
X. Scara de fier	229
XI. Un poet într-un cuib de vulturi	244
XII. Calea aspră ce duce la stele	281
XIII. Viața de toate zilele a poetului	347
XIV. Cronica vieții cotidiene la București	397
XV. Muza poetului	454
XVI. Poetul încoronat de rege	489
XVII. Mutilarea României, căderea regelui, masacre și cutremurul de pământ	499
XVIII. Poetul la război	519
XIX. Regatul pierdut al României	537

I

Adevărata identitate

1

Nici o ființă omenească nu-și poate alege data și locul nașterii sale. Tot astfel cum nu-și alege părinții, culoarea ochilor săi ori limba pe care va trebui să o vorbească de-a lungul vieții.

Aceste elemente ne sunt impuse. Sunt un dat. Nu putem să le refuzăm. Trebuie să le îngăduim. Și ni le vom asuma în timpul întregii noastre existențe pământești. Până la suflarea cea mai de pe urmă.

În documentele folosite pentru identificarea noastră la poliție, în justiție sau la graniță, nu se află decât aceste elemente impuse persoanei noastre din afară.

Adevărata noastră identitate este oare, cu adevărat, doar aceea care ne este impusă nouă fatalmente? Libertatea noastră de alegere și voința noastră nu participă oare cu nimic la formarea propriei noastre identități? În aparență, rămânem complet străini la elaborarea identității noastre. Totul ne-a fost impus. Absolut totul. Nu ne alegem data și locul nașterii noastre. Statura, părinții, naționalitatea, țara în care ne-am născut, rasa, religia, limba pe care o vorbim, nimic, nimic dintre toate acestea nu este ales în mod deliberat de către noi înșine. Omul, despre care se pretinde că este regele creației, este el, în realitate, asemenea animalelor? Este el oare încătușat precum regnul animal de legile mecanicii, ale înmulțirii, creșterii și morții?

Nu există nici o posibilitate de emancipare și de eliberare? Nu există nici un mijloc de evadare? Să nu aibă el nici o șansă de a avea pentru sine o existență și o identitate după voia sa, după ra-

țiunea și alegerea sa? Este el condamnat de la naștere și până la moarte la o existență programată, cu un trup care i-a fost impus de la intrarea sa în lume așa cum îi este impusă uniforma penitenciară unui ocnaș?

Ni se spune că putem evada în vis. Cu totul fals! Desigur, fiecare dintre noi poate să-și închipuie că s-a născut în Africa, cu pielea neagră și că duce o existență exotică. Ne putem chiar imagina că suntem născuți din părinți eschimoși, într-un iglu din Laptonia. Putem, de asemenea, visa că ne-am născut cu ochii oblici și pielea galbenă, undeva în Imperiul Celest, ori la fel de bine pe malurile Senei, în timpul Regelui Soare, sau de ce nu, la Veneția în vremea dogilor... Avem dreptul să visăm tot ceea ce dorim. Drama este că de îndată ce ne visăm altundeva și altfel decât suntem nu ne mai recunoaștem. Nu mai suntem noi înșine. Altcineva e cel care evadează. Identitatea înscrisă în pașaportul nostru este înrădăcinată în străfundul ființei noastre, în subconștient, până în adâncul inconștientului. Ea are rădăcini nespuse de puternice. Cu neputință de smuls. Cel care evadează nu sunt eu, ci un altul. Un străin. Suntem condamnați să rămânem, chiar și în vis, cu identitatea noastră actuală, în același loc, întotdeauna, cu statut de prizonier. Adevărata noastră identitate se reduce la un trup impus din afară, ca o uniformă de pușcăriaș, și suntem forțați să trăim după un program impus, pentru un timp limitat și într-un loc circumscris, ca într-o curte de închisoare?

2

E, de asemenea, lipsit de sens să reduci identitatea omului doar la simple elemente ce sunt înscrise în pașaport, la fel cum ai aprecia calitatea unei opere de artă după culoarea și costul hârtiei în care este ambalată. Omul este singura creatură din univers care este liberă și suverană. În Sfânta Scriptură se spune că Dumnezeu l-a creat pe om după chipul și asemănarea Sa¹.

Afirmția pare neverosimilă, deoarece, puțin mai departe, se spune că nimeni nu l-a văzut pe Dumnezeu, în afară de Moise,

¹ V. *Facerea* 1, 27. Pentru prezenta ediție în limba română s-a folosit *Biblia sau Sfânta Scriptură*, editată de Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988 (*n. trad.*).

care nu L-a văzut decât din spate și, de altfel, I-a văzut doar umărul. Cum poate Scriptura să afirme că omul este creat după chipul lui Dumnezeu, câtă vreme nimeni nu L-a văzut pe Dumnezeu? În ce constă asemănarea cu El? Omul seamănă oare cu Dumnezeu prin statură, culoarea ochilor, forma feței? Desigur nu, căci fața și statura lui Dumnezeu sunt necunoscute.

Mai târziu, am aflat că omul este asemenea lui Dumnezeu prin *libertate*. Căci dintre toate creaturile universului doar omul este liber și suveran, asemenea lui Dumnezeu. Și când libertatea este totală, omul este liber să se opună și să spună nu chiar Creatorului său, lui Dumnezeu Însuși.

Caracteristica veșnică a omului este această prerogativă divină: *libertatea*.

Adevărata identitate a omului e cea de creatură liberă. Singura creatură liberă din univers.

3

În timpul existenței sale pământești, omul este supus schimbărilor. A fi supus schimbărilor înseamnă a renaște în permanență. Dar aici, nașterea nu se mai petrece în urma unei intervenții străine, ca în cazul nașterii noastre fiziologice. Această naștere rezultă din libera noastră alegere. Căci omul este suveran și are posibilitatea de a dispune de el însuși, de a se cârmui și de a alege. Astfel, noi suntem și devenim – într-un sens – proprii noștri părinți, creându-ne pe noi înșine, așa cum vrem să fim și, prin voința noastră, ne plăsmuim după modelul pe care ni-l alegem¹.

Identitatea omului pe pământ se manifestă prin întrebuintarea pe care o atribuie elementelor dăruite la nașterea sa. Adevărata identitate a omului nu constă în descrierea lui după semnalmentele din pașaport, ci în felul în care răspunde sfidărilor și obstacolelor mediului înconjurător și ale istoriei, modelându-se el însuși în astfel de situații.

Felul de a răspunde sfidărilor arată prerogativa noastră de creatură liberă, și el este mai important decât toate elementele impuse identității noastre de loc și data nașterii noastre, de climă, rasă, epocă, naționalitate, părinți, genealogie și ereditate².

¹ Sfântul Grigorie de Nyssa, *P.G.* 44, col. 327 A.

² Arnold J. Toynbee, *Study of History*, Londra, 1949.

Iată un exemplu. Explorând pământul, la începutul existenței sale, omul a ajuns pe țărmurile oceanului. Apa era un obstacol în calea sa. O sfidare. Nu putea să mai înainteze. Dar nu a dat înapoi. A tăiat un copac gros, a construit o ambarcațiune și s-a dus, cu ajutorul vâslelor, pe insula vecină. Obstacolul era depășit. Era o victorie strălucită a omului asupra oceanului. S-a inventat piroga. Și în zilele noastre, în Polinezia, oamenii continuă să o folosească.

În Europa, omul a inventat, de asemenea, piroga. Dar el s-a înversunat să meargă mai departe. Pentru a traversa oceanul, omul european a construit transatlanticul și, mai apoi, avionul cu reacție. În Polinezia și în Europa omul este același. Obstacolul, oceanul, este același. Ceea ce diferă este răspunsul dat de om. Și în aceasta constă identitatea sa.

Răspunsul omului din Polinezia dat oceanului este piroga. Răspunsul omului european sunt transatlanticul și avionul cu reacție. Acestea au dat celor doi civilizația occidentală, unică minune a lumii. Căci, dacă altădată erau șapte minuni ale lumii, astăzi nu mai este decât una singură: civilizația tehnică occidentală. La această minune visează toți oamenii planetei. Această civilizație a coborât cele șapte minuni de odinioară la rangul de simple fapte banale – aceasta este opera omului occidental, carte de identitate a omului european.

Identitatea omului nu trebuie căutată, așadar, în statura sa, în rasă, în locul și data nașterii, așa cum vor să ne facă să credem pașapoartele, ci în răspunsurile sale la sfidările mediului înconjurător și ale istoriei.

Adevărata identitate a omului este cea pe care și-o creează el însuși, modelându-se după rațiunea sa, după liberul arbitru și propria lui voință.

Omul este o creatură liberă, și mulțumită acestui capital divin, mulțumită libertății, fiecare om devine ceea ce vrea să fie. Devine propriul lui părinte.

Desigur, există societăți și medii puțin propice exercitării liberului nostru arbitru și propriei noastre voințe. Există medii și societăți funcționalmente ostile. Ne zdrobesc. Ne înăbușă. Ne paralizează.

Dar dacă se merge la esența lucrurilor, ne dăm repede seama că este mai puțin important mediul în care trăim, cât felul de a trăi

aici. Adam se pierde în Paradis, și Lot se salvează în Sodoma¹. Adam este înfrânt în Rai, iar Iov este biruitor în gunoi.²

4

O precizare se impune atunci când este vorba despre adevărața identitate a omului. Cuvântul *om* nu poate fi folosit niciodată la plural. El nu poate fi decât la singular. Nu există *oameni*. Fiecare om este creat ca un exemplar unic și de neînlocuit. Se spune: „Omul a fost creat ca individ unic, pentru a se ști că pe oricine suprimă o existență omenească, Scriptura îl învinuiește exact ca și cum ar fi distrus lumea întreagă. Și pe oricine salvează o singură existență omenească, Scriptura îl socotește ca și cum ar fi salvat lumea întreagă.”³

Ființa omenească scapă oricărei definiții: „...ideea pe care o avem despre personalitatea umană, despre acel ceva personal care face din fiecare individ uman o ființă unică în lume, absolut incomparabilă, ireductibilă la alte individualități, ideea de persoană o avem din teologia creștină. Filosofia Antichității nu cunoștea decât indivizi umani. Persoana umană nu poate fi exprimată în concepte. Ea scapă oricărei definiții raționale, chiar oricărei descrieri, fiindcă toate proprietățile prin care am vrea să o caracterizăm se pot regăsi și la alți indivizi. Persoana poate doar să fie percepută în viață prin intuiție directă ori poate fi exprimată printr-o operă de artă. Când spunem «este un Mozart» ori «este un Rembrandt», ne aflăm de fiecare dată într-un univers personal care nu-și are echivalent niciunde altundeva.”⁴

Fiecare ființă omenească este un univers unic care n-a existat înainte și care nu va mai exista niciodată după ea. Fiecare om este, așadar, un exemplar unic și de neînlocuit. Și, tocmai această caracteristică esențială, minunata civilizație tehnică occidentală o ignoră întru totul. Pentru această civilizație, omul este o piesă în mașinăria socială. O unealtă de producție și de consum. Omul

¹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *P.G.* 49, col. 344.

² Fericitul Augustin, *Tractatus in epistolam Joannis IV*, 4.

³ Talmudul, *Sanhedrin IV*, 4.

⁴ Vladimir Lossky, *Essai sur la théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944, p. 52.

este evaluat, apreciat și tratat după utilitatea sa și după randamentul său. El poate fi înlocuit asemenea tuturor pieselor de schimb ale mașinilor.

Ignoranța unicității persoanei umane este păcatul de moarte al civilizației noastre. Această civilizație este construită după modelul uzinelor. Și uzina nu cunoaște decât munca la bandă rulantă și în serie. Mașina ignoră *unicul* și *neînlocuibilul*, deci *omul*, în adevărata sa identitate.

5

Reacția la sfidări este întotdeauna personală. Același obstacol suscită de fiecare dată tot atâtea reacții câte persoane sunt. Anumiți oameni nu supraviețuiesc pierderii bogățiilor lor. Pentru ei, averea este totul. Alții preferă să moară decât să-și piardă cinstea. Alții sunt distruși de pierderea ființei iubite.

Cea mai mare nenorocire a mea a fost pierderea patriei. Era în seara zilei de 23 august 1944. Aveam 27 de ani. Eram atașat cultural la Ambasada Română. Mă aflam la post în străinătate. Emisiunile radiofonice din țara în care mă aflam se încheiau în fiecare seară printr-un cântec intitulat *Laku noci*, „Noapte bună”. Nu închideam niciodată postul înaintea încheierii acestui cântec. În noaptea aceea, după cântecul de leagăn, programul a continuat. În mod excepțional. S-a citit proclamația regelui României care ordona armatei sale, ce lupta împotriva invadatorului străin, să depună armele și să se pună în slujba inamicului.

Era prăbușirea. În mod brutal, nu mai aveam țară. Mă aflam suspendat în neant.

Țara mea se afla de câțiva ani în război. Știam că un război poate fi pierdut ori câștigat. Întotdeauna există învingători și învinși. De asemenea, că toți oamenii sunt muritori. Ceea ce nu ne împiedică, ori de câte ori moartea ne răpește o ființă apropiată, să avem impresia că ea a lovit pentru prima oară. Că ea nu existase mai înainte.

Mi se părea de neconceput să-mi pierd țara. Ca și cum mi-aș fi pierdut propriul trup. Era împotriva firii. Căci e împotriva firii să nu mai ai pământul sub picioare. Dacă acoperișul s-ar fi prăbușit peste mine, aș fi fost mai puțin surprins. Aș fi căzut și aș fi fost

zdrobit de pământ. Acum, nu mai aveam pământ pe care să cad. Nici pentru a fi zdrobit. Mă aflu în gol. Suspendat. Fără nici un punct de sprijin în spațiu. Eram în cădere liberă. În neant. Nimic de care să mă agăț. Nici măcar un loc unde să cad.

Nu-mi închipuisem mai înainte că țara natală, patria mea, avea o asemenea importanță. Că existența mea depindea de patrie. Sunt oameni pentru care patria nu înseamnă nimic. Unii spun: *Ubi bene ibi patria*, „Unde e bine acolo e patria”¹.

În acea noapte, i-am înțeles pe cei care spun că un om fără pământ nu este un om adevărat și că moartea este de preferat exilului. Am înțeles că România, țara mea natală, era prelungirea fi-rească a propriului meu trup.

6

Răspunsul pe care l-am dat acestei sfidări capitale nu este deloc original. Am reacționat la pierderea pământului meu natal asemenea strămoșilor mei. Asemenea poporului meu. Exact în același fel.

România s-a născut la sfârșitul secolului întâi. Are două mii de ani. Aceași vârstă cu Biserica lui Hristos. Este rău așezată pe harta lumii. România se află în Europa. Dar ea este *extra muros*. Este în marea periferie orientală a Europei.

La Răsărit, în nesfârșitele întinderi ale Uralilor, Mongoliei și Altaiului, unde se află marile rezervoare de popoare, barajele se rup, în perioade aproape ciclice, și nenumărate popoare se revarsă către Occident. Ele năvălesc precum apele unui potop. Inundă, înghit totul în trecerea lor. Nimic nu ar putea să le oprească. Nu se poate ridica un baraj împotriva oceanului dezlănțuit. Mongolii, hunii, tătarii, vandalii, goții, vizigoții, gepizii, ostrogoții, Attila, Ginghis-Han, Tamerlan, toate aceste flageluri au ieșit din același rezervor. S-au năpustit toate spre Occident. Prima țară europeană înghițită de barbari a fost România. Primii invadatori vor sosi încă de la nașterea României. Țara mea este una dintre ultimele colonii romane întemeiate de Traian. La sosirea barbarilor, o parte dintre romani s-au retras. Ei nici măcar n-au încercat să-i

¹ Cicero, *Tusculanus*, V, 37.

oprească pe barbari. S-au reîntors în Italia. Au devenit italieni. O altă parte dintre romani au rămas credincioși strămoșilor lor. Au rămas romani. Au rezistat vrăjmașilor. Au devenit români. Ei vor păstra numele Romei. Căci între român și roman diferența nu este decât de o singură literă. Timp de două mii de ani n-au existat decât șaizeci și patru de ani de răgaz. De libertate. Restul timpului ei l-au trăit sub ocupația invadatorilor care veneau întotdeauna dinspre Răsărit. În România, de două mii de ani, fiecare generație a cunoscut una ori mai multe invazii. Ne-am obișnuit cu acestea. La fiecare invazie, românii se retrag în munți, se sălășluiesc pe înălțimi. Aplică strategia orhideelor. Tot astfel am făcut și eu.

7

Orhideele sunt flori tropicale. Sunt poate cele mai frumoase flori din lume¹. Pentru a trăi, orhideele, care au o rădăcină minusculă, nu mai mare și nu mai groasă decât un ac de brodat, nu au nevoie decât de o fărâmă de pământ, de puțin aer proaspăt și de câteva raze de soare. Nu e mult. Dar pământul în pădurea tropicală este invadat, exact ca România, de arbori uriași, înalți de zeci de metri. Acești uriași vegetali confiscă întreg pământul cu trunchiurile și cu rădăcinile lor de nemăsurat. Nu există o bucată de pământ liber în care orhideea să poată să-și înfigă minuscula ei rădăcină. Chiar dacă printr-o minune orhideea află un fir de pământ unde să-și planteze mica ei rădăcină, aceasta nu folosește la ceva. Nu poate să supraviețuiască, căci invadatorii nu confiscă doar pământul, ci și aerul și lumina. În pădurile tropicale se face noapte în plină zi. Arborii invadatori nu îngăduie soarelui să intre și să pogoare aici. Ocupanții uriași ai Tropicelor confiscă și aerul. În pădurile tropicale te sufoci, n-ai aer, la fel ca în galeriile subterane.

Fără aer, fără pământ și fără lumină, orhideea este sortită pieirii. Nu-i rămâne decât un singur mijloc de supraviețuire: să devină o plantă parazită.

Toate creaturile vegetale ale pădurilor tropicale și care trăiesc alături de invadatori sunt parazite. Ele trăiesc aici atât de bine...

¹ Constantin Virgil Gheorghiu, *Pourquoi m'a-t-on appelé Virgil?*, Paris, 1968, cap. 11.